

KÖNYVSZEMLE

Gaal György: *Születtek Kolozsvárt*. Tizennyolc pályakép nagyjainkról, a város hétszáz esztendő történetébe foglalva, közel háromszáz illusztrációval és számos színes műmelléklettel. Készült a Polis Könyvkiadó gondozásában, kétezertizenhatban. Az előszót írta: Demény Péter, tervezte és az illusztrációs anyagot összegyűjtötte: Unipan Helga. 295 p.

Kincses Kolozsvárott az utóbbi években öröndetesen megnőtt a gondosan szerkesztett, jól illusztrált kötetek száma. 2016-ban a Polis Könyvkiadó gondozásában Gaal György irodalom-, művelődés- és helytörténész kötete látott napvilágot, tizennyolc híres kolozsvári pályaképének gazdag és ropant szerteágazó történetével. Mert igaz ugyan, hogy „csak” tizennyolc címet találunk a kötetben, de olyan sokszínű, szerteágazó ismeretanyaggal, hogy a könyv minden igényt kielégítve megfelel az alcímében említett hétszáz esztendőnyi városkrónikának. Az életpályákat Demény Péter költő, irodalomtörténész személyes hangvételű „Kolozsvár-tablója” vezeti be, aki szerint a könyv „leginkább egy érettségi tablóra emlékeztet”, s mint ilyen, sokat elárul az „osztályról”, és, tehetnének hozzá, a párhuzamos osztályokról úgyszintén, mert a Gaal Györgyre jellemző aprólékosság és filológiai pontosság sok ezer apró szálát szétbontva jócskán túllépünk nemcsak Kolozsvár, de Erdély határain is, és részévé válunk a magyar, de az európai egyház-, műve-

lődés-, politika-, társadalom- és művelődéstörténetnek. A kötet tartalmi értékeit szervesen egészíti ki Unipan Helga grafikusművész szemet gyönyörködtető munkája: a könyv illusztrációi, a borítóterv a vizuális médiumban mutatják fel a megidézett századok örökségét – azt, amit a szövegek az olvasó elé tárnak.

Unitárius szempontból is figyelemre méltó ez a könyv, és nem csak az itt olvasható öt pályakép okán: Dávid Ferenc, Linczigh János, Kolozsvári Dimián Pál, Gyergyai Ferenc és Pákei Lajos részletekben gazdag életpályája mellett sok apró utalás idézi emlékeztünkbe egyházunk gazdag történetét. A tizennyolc életpálya felekezeti hovatartozását vizsgálva rögtön szemünkbe ötlük a markáns unitárius jelenlét. A könyv több mind egynegyed része az unitárius egyház nagyjairól szól, hiszen ők nem csak a számarányokat tekintve szerényebb unitárius közösségüket, de városukat is önfeláldozóan szolgálták. Az illusztrációk sorában ott találjuk történelmünk ikonikus helyszíneinek fényképeit, illusztrációit,

ilyenek pl.: az unitárius kollégiumról készített archív felvételek, Déva várát ábrázoló illusztrációk, Berde Mózes síremléke, és a könyv hasábjairól köszönnek vissza hitsorsosaink portréi is: János Zsigmond, Bölöni Farkas Sándor, Brassai Sámuel, Gyergyai Ferenc, Mikó Imre, Pákei Lajos, Bartók Béla stb.

A kötet első tanulmánya a 14. században élt kolozsvári Márton és György testvéreknek, a híres sárkányölő Szent György-szobor készítőinek állít emléket, közben elvezeti olvasóit Váradtól Itáliáig, s miközben a szerző bőven idéz a korabeli krónikások emlékirataiból (Szamosközy, Szalárdi) az olvasó megismeri a kolozsvári Szent György-szobor 20. századi kalandos vándorlásának és a szobortalapzat feliratainak történetét is. Már az első fejezetben felfedezheti a beavatott olvasó a rejtőzködő unitáriusokat, ilyen pl. a Szent György-szoborról is értekező László Gyula régészprofesszor, aki egész életében büszke volt vallására.

A második tanulmány Kolozsvár legismertebb szülöttének, Mátyás királynak állít emléket. Ebben a fejezetben már sereggestül vonulnak fel az unitáriusok, Heltai Gáspár nyomdász és krónikáíró, Jakab Elek történetíró, Orbán Balázs képviselő, Pákei Lajos műépítész, és nem utolsó sorban az a Nagy Lajos tanár, aki 1882. július 21-én elsőként indítványozta, hogy állítsanak szobrot Mátyás királynak. A több mint öt évszázad történelmét át-

fogó tanulmány is bővelkedik idézetekben. Antonio Bonfini, Mátyás király udvari történetíróját idézi a szerző Geréb László irodalomtörténész fordításában (22. oldal). Talán célszerűbb lett volna az 1943-as első kiadás helyett Gerébnek az újabb Bonfini-fordítását idézni. Az 1959-es kiadásban szabatosabb az idézett rész: „De a néptömeg és a pesti gyerekek már napokkal előbb kiáltozták ezt az utcán, tereken. Hallották ezt ellenségei is, és úgy döntöttek, nem szabad ellenszegülni isten és a nép szavának. Elnémítani pedig nem tudták a gyermekeket és a népet. Nagy csoda számba ment az is, hogy gyűlésükön a főpapok, főurak, nemesek és követek még ki sem kiáltották Mátyást királlyá, a pesti főegyházban, bizonyára isteni intésre, a papi testület nagy örvendezéssel és buzgó énekléssel adott érte hálát a legjobb és legnagyobb Jézusnak, szentséges szülőanyjának és mind a hazai szenteknek.”

A következő 41 oldalon – Bocskai István fejedelem kivételével – unitárius életpályákat ismertet a szerző ebben a sorrendben: Dávid Ferenc, Linczigh János és Kolozsvári Dimián Pál.

Dicséret illeti a szerzőt, hogy Dávid Ferenc életrajzának összeállításakor a legújabb adatokra támaszkodva szakított azokkal a korábbi elképzelésekkel, amelyek a szász eredetű Dávidot anyai részről feltétlenül magyar nemzetiségűnek tartották. A Dávid Ferenc-kutatást gondosan nyomon követő szerző figyelmét elkerülte, hogy a

„Húsz évig becsülettel szolgálván hazámam...” kezdetű, Dávid Ferencnek tulajdonított versről kiderült, hogy a 17. század második felében keletkezett, és csak a 19. századtól kezdték azt Dávidnak tulajdonítani.

Az unitárius „tömbben” kapott helyet Bocskai István is, akinek megítélése mindmáig ellentmondásos – írja a szerző – hadd tegyük hozzá gyorsan, hogy az unitárius egyháztörténetírás a felekezetünk irányában tanúsított jóindulatáért megkülönböztetett tiszteletben részesítette, és Erdély református vallású fejedelmi között a legtöbbször tartotta Bocskait. Gaal emlékezteti az olvasót, hogy a fejedelem kolozsvári óvári szülőháza a 16. században azé a Heltai Gáspáré volt, aki 1550-től nyomdát működtetett a városban.

A következő életpálya a Linczigh János királybíróé. Ő az önfeláldozás iskolapéldája, az egyszerű szücsmestertől lett bíró életét kockáztatta azért, hogy 1660-ban szülővárosát megmentse a töröktől és tatártól. Szomorú, hogy Kolozsvárt sem szobor, sem emléktábla, de még egy utcácska sem őrzi emlékét.

Az orvostörténelemet is művelő Gaal György aligha hagyhatta volna ki könyvéből Kolozsvári Dimián Pál orvost, unitárius papot, a kollégium tudós rektorát. Dimián hét év tanulás után a leideni akadémián szerzett orvosdoktori diplomát, és orvosi hivatását hazatérése után is gyakorolta. A

szerző a kolozsvári orvoslás történetére is kitér az életpálya ismertetésekor, így még egy sor unitárius orvos és pap nevével is megismerteti az Olvasót, emellett ez a fejezet részletesen ismerteti az unitáriusok által elszenvedett sérelmeket a 18. század első évtizedeiben.

A könyvben újabb orvos, nyelvész és természettudós életpályája következik: a Gyarmathi Sámuelé. Az egykori göttingeni akadémista diáktársai közé tartozott Körömöczy János filozófus, a későbbi unitárius püspök is.

A következő életpálya Méhes Sámuel tanaré. A nyomda- és laptulajdonos, író, szerkesztő, filozófus és tanár a 19. század első felének jeles személyisége. Bemutatásakor a szerző ismerteti Kolozsvár felekezeti iskoláit s az itt tanító legjelesebbeket. De nem pusztán iskolatörténet ez, hanem a Méhes család életpályáján keresztül kitekintés Kolozsvár művelődési és egyházi – elsősorban református –, életére, illetve a hírlapirodalomra.

Gyergyai Ferenc jogász, nyelvművelő és 1848-as követ a negyedik unitárius szereplője a kötetnek. A kishalmosi származású család és orvos leszármazottjaik – anyai ágon a szerző felmenői – aktív szerepet vállaltak nemcsak az egyház és a kolozsvári eklézsia vezetésében, de a város tudományos és művelődési életében is.

A következő életpálya Bolyai János világhírű matematikusé, ez a tanulmány is túlmutat a szigorúan vett életpályán.

De nem csak tudósok, orvosok és papok kaptak helyet a kötetben, hanem művészek is, közülük az első a Bukarestben hírnevet szerzett Szathmári Pap Károly fényképész, címerfestő, Románia első és máig legismertebb művész fotográfusa. Egyetlen szobrát Bölöni Farkas Sándor észak-amerikai utazóról készítette, a restaurált mellszobor ma is a neves útleíró házsongárdi síroszlopát díszíti.

Egy református püspök, tanár és író, Nagy Péter életpályáját is megismerheti az Olvasó, ennek is sok-sok unitárius, elsősorban Brassai Sámuelre utaló vonatkozását tárja elénk a szerző. A következő portré ismét egy művészé. Székely Bertalanról, a magyar történelmi festészet egyik legnagyobb képviselőjéről kevesen tudják, hogy Kolozsvár szülöttje volt, igaz, pályája csúcsára Budapesten emelkedett. Tanítványai közé tartozott, mások mellett, az a Bánffy Miklós gróf is, akinek életpályáját külön fejezetben is megtaláljuk a kötetben.

Kolozsvár főépítésze, Pákei Lajos életének és munkásságának bemutatásával érnek véget a legszorosabb értelemben vett unitárius portrék, az illusztrációk azonban minduntalan eszünkbe juttatják a gazdag unitárius

múltat. A már említett Bánffy Miklós-fejezetben találjuk a híres zeneszerző, Bartók Béla és az ismert erdélyi politikus, Mikó Imre fényképeit. Ács Ferenc festőművész és Ligeti Ernő író életpályáját is át- meg átszövik az unitárius emlékek, előbbi magán-festőiskolát működtetett az unitárius egyház egyik tanári sarokházában, utóbbi az Unitárius Kollégiumban folytatta tanulmányait. Az utolsó fejezet a híres művelődéstörténésznek és muzeológusnak, Herepei Jánosnak állít emléket. Felsorolni is sok lenne az unitáriusokról szóló tanulmányai számát.

A 260–266. lapokon olvasható annak a Kolozsváron született 354 nevezetes személynek a névjegyzéke, akik közül a szerző kötetében tizennyolc életpályát mutatott be.

A kötet utószava e sorokkal zárul: „Reméljük, ez a könyv méltó lesz Kolozsvárhoz, amely a szerzőnek is szülővárosa.” Úgy gondoljuk, hogy e könyv nem hiányozhat az unitárius lelkészek és olvasni szerető hívek könyvespolcáról. A szerzőnek pedig jó egészséget és hosszú életet kívánunk, hogy újabb, alaposan dokumentált, olvasmányosan megírt kötetekkel örvendeztesse meg olvasóit.

Kovács Sándor